

POLSKA — POLOGNE

MARIA PERZYŃSKA-HOLASOWA (Poznań)

PRZEGLĄD POLSKICH PRAC DOTYCZĄCYCH SŁOWIAŃSZCZYZNY
STAROŻYTNEJ I WCZESNOŚREDNIOWIECZNEJ NA PODSTAWIE
PUBLIKACJI Z 1978 R. (Z UZUPEŁNIENIAMI ZA ROK 1977)

DZIEJE BADAŃ, INFORMATORY, PRACE O CHARAKTERZE OGÓLNYM

Dzieje badań archeologicznych na terenie ziemi leszczyńskiej, charakteryzującej się znaczną liczbą bogatych stanowisk archeologicznych z różnych okresów chronologicznych, naszkicował S. Jasnosz (1978). Szczególną uwagę autor poświęcił osadnictwu wczesnośredniowiecznemu na terenie Bruszczewa oraz Przysieki Dolnej.

Dotychczasowe osiągnięcia w zakresie badań i odkryć w obrębie wód śródlądowych na terenie Polski podsumowane zostały w artykule Z. Bukowskiego (1978). Przedstawiono tu charakterystykę samych badań, metodę i technikę eksploatacji podwodnej, wykaz dotychczasowych odkryć przypadkowych w rzekach i jeziorach polskich oraz wytyczono kierunki przyszłych badań.

Dzieje oraz problematykę badań archeologicznych na terenie Krajny Złotowskiej przedstawił J. Skrzypek (1978).

Wydany w 1978 r. tom 27 *Fontes Archaeologici Posnanienses* poświęcony został jubileuszowi 120-lecia istnienia Muzeum Archeologicznego w Poznaniu. Przedstawiono w nim dzieje tej zasłużonej placówki oraz całokształt bogatego dorobku na polu działalności wykopaliskowej, dydaktycznej, popularyzatorskiej i wydawniczej (*Fontes Arch. Posn.* 1976). Ukazał się również indeks zawartości, autorów i miejscowości do wydanych dotychczas dwudziestu pięciu tomów tego czasopisma, opracowany przez W. Tetzlaff (*Fontes Arch. Posn.* 1978, Indeks).

W *Roczniku Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu* (1978) podsumowane zostały dzieje i osiągnięcia tej instytucji w okresie 50-lecia jej istnienia.

Historię zbiorów numizmatycznych Muzeum Archeologicznego w Krakowie, liczących obecnie 7798 sztuk monet i 19 medali opublikowała B. Reymann-Urbańska (1978).

Sezon wykopaliskowy 1977 r. zaprezentowany został w 11 tomie *Informatora Archeologicznego* (1978). Obejmuje on 305 sprawozdań z 291 stanowisk.

archeologicznych badanych w Polsce, 14 stanowisk zagranicznych oraz uzupełnienia za rok 1976. Zawiera ponadto tablice zestawiające wyniki badań sezonu sprawozdawczego, przedstawione w układzie alfabetycznym, podobnie jak w latach poprzednich.

Kolejny zeszyt Badań archeologicznych prowadzonych przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka informuje o wynikach prac wykopaliskowych, sondażowych i powierzchniowych prowadzonych przez tę placówkę w roku 1977 na siedmiu stanowiskach z różnych okresów chronologicznych (1978). M. in. przedstawione zostały rezultaty badań na wielokulturowym stanowisku nr 2 w Gdowie, woj. krakowskie. Odkryto tu obiekty neolityczne, jamę z okresu wczesnorzymskiego związaną prawdopodobnie z obróbką lub wytopem żelaza, oraz paleniska, bruki kamienne i ślady po słupach z późnego okresu rzymskiego (K. Reguła). Badania w obrębie zamku średniowiecznego w Dobczycach ujawniły ślady osadnictwa z okresu neolitu, kultury łużyckiej, wczesnego średniowiecza — XII - XIII w. oraz średniowiecza i czasów nowożytnych (A. Jodłowski). W rejonie Dobzyc zlokalizowano szereg stanowisk archeologicznych z różnych okresów chronologicznych (A. Jodłowski). Rezultatem przeglądu dawnych, znanych ze źródeł pisanych wyrobisk kopalni soli w Wielicze było zarejestrowanie, obok kompletnych urządzeń lub ich części, około 1500 przedmiotów związanych z produkcją soli lub stanowiących osobiste wyposażenie górników (St. Brończyk, R. Kurowski).

W 1978 r. ukazał się tom 8 Polish Archaeological Abstracts, obejmujący 376 pozycji opublikowanych w 1976 r.

Początki i rozwój badań osadniczych w naukach geograficznych, historycznych i społecznych, scharakteryzował S. Kurnatowski (1977). Ten sam autor w kolejnym artykule wypowiada się na temat funkcji analizy osadniczej w procesach badawczych nauk humanistycznych (1978). Autor przedstawił główne tendencje rozwojowe badań osadniczych w ostatnim pięćdziesięcioleciu, ważniejsze poglądy teoretyczne dotyczące przedmiotu i celu tych badań oraz podjął próbę określenia zadań i miejsca analizy osadniczej w całości procesu badawczego, stosowanego w naukach geograficznych i historyczno-społecznych.

Obraz przemian zachodzących w pierwotnym środowisku geograficznym pod wpływem osadnictwa starożytnego i wczesnośredniowiecznego nakreślił J. Gurba (1978).

Próbę zastosowania modelu ekologicznego do rekonstrukcji gospodarki pradziejowej przedstawił J. Ostoja-Zagórski (1978).

Zagadnieniami dokumentacji opisowej i pomiarowej wielowarstwowych stanowisk archeologicznych zajęli się G. Maetzke, T. Rysiewska, S. Tabaczyński i P. Urbańczyk (1978). Autorzy przedstawiają m. in. projekt karty opisowej, zmierzający do ujednoczenia analizy opisowej za pomocą kodu.

O roli chemii w badaniach i konserwacji zabytków z materiałów nieorganicznych pisze J. Lehman (1978). W artykule przedstawiono całokształt zagadnień związanych z zastosowaniem chemii w tym zakresie.

E. M. Nosek (1978) przedstawiła sposoby konserwacji, stan zachowania

oraz procesy korozyjne zachodzące w środowisku solnym zabytków metalowych eksponowanych, w podziemiach kopalni Wieliczka. Zabytki te ilustrują rozwój techniki w górnictwie solnym od jego zarania aż po wiek XX.

O możliwościach zastosowania elektronicznych maszyn cyfrowych do analizy źródeł archeologicznych pisze P. Urbańczyk (1978). Autor przedstawia wypróbowane już sposoby użycia do tychże badań metod komputerowych.

W kilku artykułach i komunikatach przedstawiono wyniki badań wykopaliskowych, sondażowych i powierzchniowych na stanowiskach wielokulturowych, m.in. prowadzonych pod patronatem Komisji Archeologicznej Krakowskiego Oddziału PAN, w dorzeczu Popradu — zlokalizowano na tym obszarze bądź zweryfikowano łącznie 82 punkty osadnicze z okresu wpływów rzymskich, wczesnego średniowiecza i średniowiecza oraz przebadano sondażowo dwa stanowiska — Tylicz i Moszczenica Wyżna — to ostatnie ze śladami osadnictwa rzymskiego i wczesnej fazy okresu wędrówek ludów (R. Małyda-Legutko, K. Tunia 1978), a także w Gąbinku, woj. bydgoskie, gdzie obok śladów osadnictwa pradziejowego natrafiono na pozostałości osady i cementarzyska z okresu wpływów rzymskich (J. Grześkowiak 1978).

Rezultaty badań archeologicznych o charakterze ratowniczym, prowadzonych w rejonie Inowrocławia, zaprezentowane zostały w kilku sprawozdaniach. W Inowrocławiu-Mątwach (stan. 1) stwierdzono obecność osadnictwa z okresu paleolitu, neolitu, okresu wpływów rzymskich oraz wczesnego średniowiecza — IX i XII - XIII w. (A. Kośko 1978). Na stan. 1 w Marcinkowie wystąpiło osadnictwo z okresu neolitu, kultury przedłużyckiej, łużyckiej, okresu lateńskiego i rzymskiego (B. Maciukiewicz-Czarnecka 1978a). W Polanowicach na stan. 3 oprócz pozostałości osadnictwa neolitycznego i kultury łużyckiej z okresu halsztackiego natrafiono na ziemianki wczesnośredniowieczne, a na stan. 4 uchwycono 4 poziomy osadnicze, mieszczące się w ramach od okresu późnolateńskiego do początków młodszego okresu wpływów rzymskich (B. Dzieduszycka 1978). Na stan. 5 w Szarleju oprócz osadnictwa neolitycznego i kultury łużyckiej wystąpiły jamy osadnicze z okresu wpływów rzymskich III - IV w.n.e. oraz obiekty mieszkalne i jamy zasobowe i odpadkowe z różnych faz wczesnego średniowiecza od VI - XII w., a ponadto ceramika średniowieczna z XIV w. (Cz. Sikorski 1978b); na stanowisku nr 6 natrafiono natomiast na pozostałości osadnictwa z okresu wczesnośredniowiecznego, średniowiecznego i czasów nowożytnych (B. Maciukiewicz-Czarnecka 1978).

W 1978 r. ukazało się kilka monografii poświęconych dziejom różnych regionów i miast Polski. W opracowaniu zbiorowym pod redakcją E. Cieślaka wydany został tom I *Historii Gdańska* obejmujący czasy od VII w. n.e. do roku 1454. Pierwszy rozdział pracy, poświęcony dziejom ziemi gdańskiej do połowy X w. opracowany został przez L. J. Łukę, rozdział drugi obrazujący dzieje Gdańska pod panowaniem królów polskich i książąt pomorskich — przez A. Zbierskiego i K. Jasińskiego (*Historia Gdańska* 1978). W serii monografii pomorskich, pod redakcją M. Kowalewskiej, ukazały się dzieje Pomorza

Nadwiślańskiego od VII w. aż po czasy współczesne (*Dzieje Pomorza Nadwiślańskiego* 1978). Dzieje Świecia nad Wisłą i jego regionu, ze szczególnym uwzględnieniem roli miast Świecia i Nowego, wydane zostały w opracowaniu zbiorowym pod redakcją K. Jasińskiego (*Dzieje Świecia* 1978). Autorem rozdziału dotyczącego dziejów regionu Świecia w pradziejach i w okresie wczesnośredniowiecznym jest G. Wilke. Dzieje Ziemi Mogileńskiej na tle środowiska geograficznego od paleolitu po wiek XIII opracował T. Wiślański (1978). W 1978 r. ukazał się również pierwszy tom monografii zbiorowej, poświęconej dziejom Inowrocławia od czasów pradziejowych po współczesne. Rozdział pierwszy tego opracowania, dotyczący prahistorii rejonu miasta do schyłku XII w. opracowany został przez A. Coftę-Broniewską (*Dzieje Inowrocławia* 1978). Kolejna monografia zbiorowa wydana pod redakcją W. Jastrzębskiego dotyczy dziejów Pakości (1978). Początki osadnictwa w tym rejonie, na podstawie źródeł archeologicznych, przedstawione zostały przez Cz. Potemskiego. Krótki zarys pradziejów społeczeństw, zamieszkujących obszary w rejonie Gniezna, Poznania i Mogilna, do początków wczesnego średniowiecza przedstawił J. Żak (1978). Dzieje Kępna, od młodszej epoki brązu po czasy współczesne, przedstawili J. Kurzawa i S. Nawrocki (1978). Autorem artykułu poświęconego dziejom i rozwojowi przestrzennemu Czarnkowa od X do XIV w. jest S. Chmielewski (1978). W opracowaniu zbiorowym, pod patronatem PTN ukazał się również tom I monografii Przemyśla, obejmujący czasy od paleolitu do połowy XVIII w. Rozdział dotyczący pradziejów i czasów wczesnośredniowiecznych opracowany został przez A. Kunysza (*Tysiąc lat Przemyśla* 1978).

Recenzje, polemiki i dyskusje oraz przeglądy bibliograficzne uwzględnione zostały w części bibliograficznej.

STAROŻYTNOŚĆ

Publikacje źródłowe. Przegląd badań archeologicznych prowadzonych w 1977 r. na terenie ziem polskich, na stanowiskach z epoki brązu i żelaza, do okresu wędrówek ludów włącznie, przedstawił w języku angielskim Z. Woźniak (1978).

Rezultaty badań stacjonarnych i sondażowych przeprowadzonych na kilku stanowiskach z okresu wpływów rzymskich przedstawiają się następująco:

W Jacowie, woj. bydgoskie, na stan. 4b przebadano fragment osady kultury przeworskiej. Odsłonięto 20 obiektów nieruchomych: budowle naziemne słupowe, półziemianki, jamy i paleniska, pozostałości pracowni rogowniczej i bursztyniarskiej oraz liczne zabytki ruchome brązowe, szklane i bursztynowe (A. Cofta-Broniewska 1978). W Strobiniu, woj. sieradzkie, prowadzono badania na osadzie kultury przeworskiej z I - II w. ne. Wyeksplorowano 32 obiekty częściowo zagłębione w ziemię, wzniesione w konstrukcji sumikowo-

lątkowej. M. in. natrafiono na ślady wytopu żelaza z rud oraz licznych kontaktów z imperium rzymskim w postaci importów. Osadę charakteryzuje zorganizowany układ przestrzenny na planie koła (B. Abramek 1978). Na ślady osady kultury przeworskiej z IV - V w. n.e. natrafiono również na dnie jeziora Turawskiego w woj. opolskim (L. Szadkowska 1978). W Moszczenicy Wyznej, woj. nowosądeckie, prowadzono badania na dwóch stanowiskach z późnego okresu rzymskiego. Uchwycono 85 obiektów — jamy, piece, domostwa — zaobserwowano pewną, bliżej nie sprecyzowaną odmienność inwentarzy z tych stanowisk w stosunku do materiałów kultury przeworskiej (R. Madyda-Legutko, K. Tunia 1978a). W Ujeździe, woj. krośnieńskie, przebadano osadę datowaną ceramiką na późny okres wpływów rzymskich i wczesną fazę okresu wędrówek ludów (E. Pochorska 1978). W Korytnikach, woj. przemyskie, odsłonięto ślady domostw w postaci jam posłupowych oraz ceramikę lepioną ręcznie i toczoną, datującą osadę na późny okres wpływów rzymskich (A. Koperski 1978).

W formie sprawozdań, krótkich komunikatów lub większych opracowań materiałowych przedstawione zostały wyniki badań wykopaliskowych na kilku cmentarzyskach w następujących miejscowościach: w Grębocinie, woj. toruńskie — 13 pochówków ciałopalnych wyposażonych m. in. w zapinki brązowe typu 41 według klasyfikacji Almgrena, datujące cmentarzysko na okres od drugiej połowy II do końca III w. (J. Janikowski 1978); w Ruży, woj. toruńskie — 13 grobów ciałopalnych, datowanych zapinkami kuszowatymi grupy VI Almgrena na III w. n.e. (J. Janikowski 1978a); w Zębowie, woj. toruńskie — 20 pochówków grupy oksywskiej kultury wenedzkiej datowanych ozdobami metalowymi takimi, jak: zapinki brązowe, bransolety, sprzączki do pasa i wisiorki, na okres od połowy II do końca III w. n.e. (J. Janikowski 1978b); w miejscowości Osiek-Pracz, woj. pilskie — cmentarzysko kultury wschodniopomorskiej i grobów jamowych, użytkowane w ciągu okresu halsztackiego, lateńskiego i podokresu II - III wpływów rzymskich (W. Kuczkowski 1977); w Odrach, woj. bydgoskie — cmentarzysko kurhanowe o mieszanym obrządku pogrzebowym, szkieletowym i ciałopalnym — popielnicowym. Przebadano 20 pochówków datowanych na II w. n.e. (T. Grabarczyk 1978); w Kamieńczyku, woj. ostrołęckie — bardzo duże i bogate cmentarzysko ciałopalne kultury przeworskiej z wyraźnymi powiązaniem międzykulturowymi, bałtyckimi, wielbarskimi i dolnonadłabskimi, datowane na podstawie wyposażenia (m.in. fibule żelazne o konstrukcji środkowo lateńskiej, broń, brązowe bransolety żmijowate) na czas od okresu przedrzymskiego do podokresu B₂ rzymskiego. (T. Dąbrowska, A. Pozarzycka-Urbańska 1978); w Drohiczyńcu, woj. białostockie — dwa występujące obok siebie cmentarzyska na stan. zwanym „Kozarówka” — jedno kultury przeworskiej, datowane na podstawie wyposażenia na czas od II fazy okresu przedrzymskiego do podokresu B₂ rzymskiego i drugie kultury wielbarsko-ceceńskiej z podokresu C₂ (T. Dąbrowska 1978).

Z zakresu nauk pomocniczych opublikowano wyniki analizy antropolo-

gicznej materiałów kostnych pochodzących z ementarzyska kultury przeworskiej okresu wpływów rzymskich w Inowrocławiu, woj. bydgoskie (E. Mucha 1978), oraz wyniki badań metaloznawczych ośmiu przedmiotów żelaznych z ementarzyska ciałopalnego kultury przeworskiej w Kryspinowie, woj. krakowskie. Badane przedmioty wykazują wszystkie cechy metalu i technologii charakterystyczne dla stanowisk tejże kultury (J. Piaskowski, Z. Hensel 1978).

M. Mączyńska (1977) opracowała paciorki — szklane, bursztynowe i z innych surowców — występujące na terenach środkowoeuropejskiego barbaricum w okresie wpływów rzymskich i wczesnej fazie okresu wędrówek ludów. Spośród 52 tys. okazów pochodzących z ementarzysk, osad, bagiennych stanowisk ofiarnych, skarbów oraz znalezisk luźnych autorka wyróżniła 29 typów paciorków szklanych i 26 wykonanych z innych surowców. Chronologię wyróżnionych w klasyfikacji typów próbowała autorka ustalić w obrębie dwóch faz, mieszczących się ogólnie w granicach od I do V w. n.e., głównie na podstawie współwystępowania paciorków w zespołach grobowych. Rozprzeźnienie poszczególnych typów zilustrowane zostało za pomocą map ogólnej oraz kilku map szczegółowych. Na podstawie zarysowujących się skupień wysunięto hipotezę co do przebiegu dróg, jakimi niektóre typy paciorków napływać mogły na obszary barbaricum. Proweniencji oraz miejsca produkcji poszczególnych typów paciorków na obecnym etapie badań nie udało się sprecyzować.

W kolejnym artykule M. Mączyńska (1976) wypowiada się na temat funkcji paciorków w okresie wpływów rzymskich. Analiza układu paciorków w grobach pozwoliła stwierdzić, że były one użytkowane w sposób zróżnicowany. Najczęściej pełniły funkcję zdobniczą, ale były też amuletami lub darami wotywnymi, zwłaszcza paciorki występujące w grobach męskich. Paciorki występujące w zespołach skarbów pełniły zapewne funkcję pieniądza kruszcowego.

Miedzianą sprzączką z ornamentyką stempelkową, pochodzącą z miejscowości Strzegocice, woj. tarnowskie, a znajdującą się obecnie w zbiorach Muzeum w Jarosławiu, zajęła się R. Madyda-Legutko (1978). Autorka ustaliła, że badany egzemplarz należy do typu Strzegocice-Tiszalany-Kercz, występującego głównie na obszarach naddunajskich, centralnej i południowej Polski, na Wołyniu i terenach nadczarnomorskich w drugiej połowie IV i pierwszej V w. n.e. Analizę chemiczną sprzączki ze Strzegocic przeprowadziła E. Nosek (1978).

J. Olszowski (1978) opracował dwudzielną fibulę oczkowatą, wykonaną z mosiądzu, znaną na terenie Krakowa-Witkowic. Badany zabytek reprezentuje młodszą odmianę zapinek typu 46 Almgrena występującą w młodszym okresie przedrzymskim i wczesnym okresie wpływów rzymskich. Na obszary Polski dostał się przypuszczalnie w charakterze importu z terenów państwa markomańskiego. Autor podaje również wyniki badań metaloznawczych oraz chemicznych fibuli.

Dzban brązowy z wylewem w kształcie koniczyny i uchwytem zdobionym w dolnej partii motywem figuralnym opracowany został przez F. J. Lachowicza (1975). Zabytek, znaleziony w Kretominie, w woj. kieleckim, znajduje się obecnie w zbiorach Muzeum Pomorza Środkowego w Koszalinie i jest jak dotąd jedynym znaleziskiem tego rodzaju na terenie ziem polskich. Chronologię dzbana ustalono na podstawie analizy formalno-typologicznej na fazę B₂ okresu wpływów rzymskich. Miejscem jego produkcji był prawdopodobnie jeden z warsztatów na terenie Capui.

Monograficzne opracowanie mieczy dwu- i jednosiecznych z okresu wpływów rzymskich i wczesnej fazy okresu wędrówek ludów, uzupełnione katalogiem znalezisk przedstawił M. Biborski (1978). Autor wyróżnił w badanym materiale 11 typów (z szeregiem odmian) w obrębie grupy mieczy obusiecznych oraz 4 typy w obrębie grupy mieczy jednosiecznych. Poza analizą formalno-typologiczną i chronologiczną zajął się autor kwestią zróżnicowania długości głowni i ukształtowania sztychu uwarunkowanego, zdaniem autora, głównie funkcją mieczy (walka konna lub piesza) oraz zmianami w sposobie walki. Poza tym zajął się rekonstrukcją rękojeści oraz sposobem zdobienia głowni, zagadnieniem proveniencji poszczególnych typów mieczy oraz zasięgiem ich występowania. Autor uważa, że niektóre typy mieczy, jak np. miecze dziwerowane oznaczone stemplami i zdobione wyobrażeniami figuralnymi pochodziły z wysoko wyspecjalizowanych warsztatów rzymskich. Natomiast miejscem produkcji rękojeści tych okazów były ośrodki lokalne — świętokrzyski oraz w przypadku mieczy jednosiecznych — pomorski.

Kilka artykułów dotyczy zagadnień numizmatycznych. S. Kubiak (1978) opublikowała w formie katalogu znaleziska monet greckich z obszaru ziem polskich, emitowanych w granicach cesarstwa rzymskiego i w miastach greckich. Skarby monet rzymskich z terenu Śląska opracował E. Konik (1978). Rozwój mennictwa w cesarstwie rzymskim — głównie w aspekcie ekonomicznym — oraz przeobrażenia zachodzące w ciągu I w. n.e. jest tematem monograficznego opracowania A. Kunisza (1978).

Prace problemowe. J. Szydłowski (1977) na podstawie materiałów z trzech reprezentatywnych stanowisk grupy dobrodzieńskiej kultury przeworskiej na terenie Górnego Śląska ustosunkowuje się do niektórych znalezisk tej kultury, uchodzących w dotychczasowej literaturze przedmiotu za wyraz obcych infiltracji kulturowych. Z przeprowadzonych przez autora dociekań wynika, że znaczna część rozpatrywanych składników wykazuje powiązania z miejscową tradycją, inne natomiast są wytworem miejscowej produkcji podlegającej ówczesnym tendencjom stylistycznym, głównie z obszaru środkowonaddunajskiego. Autor podtrzymuje wysunięte uprzednio twierdzenie, że grupa dobrodzieńska jest lokalnym wariantem kultury przeworskiej w schyłkowym okresie jej trwania¹.

¹ J. Szydłowski, *Grupa dobrodzieńska jako wyraz lokalnych przemian w schyłkowej fazie kultury przeworskiej*, Katowice 1977.

Z krytyką teorii R. Hachmanna dotyczącą etnogenezy Gotów, zawartą w dziele pt. *Die Goten und Skandinavien*, wystąpił J. Strzelczyk (1978). Zdaniem autora żadna z podstawowych tez teorii Hachmanna — lokalizującego pierwotne siedziby Gotów w rejonie zachodniego Mazowsza i identyfikującego ich z grupą mazowiecką kultury przeworskiej — nie wytrzymuje konfrontacji z faktami zawartymi w źródłach pisanych, a zwłaszcza z wynikami najnowszych badań archeologicznych.

Artykuł J. Wielowiejskiego (1977) poświęcony jest odkryciom zabytków metalowych pochodzących z obszarów cesarstwa rzymskiego, dokonany w ciągu ostatniego 30-lecia.

Na marginesie opracowania M. Čičikovej² poświęconego kultowym ołtarzom ofiarnym z obszarów Europy, T. Makiewicz (1977) wypowiada się w kwestii genezy trackich ołtarzy i palenisk kultowych oraz powiązań kulturowych tych obiektów. Autor dostrzega związek genetyczny trackich obiektów tego typu z obiektami dackimi, a pośrednio także z zabytkami kręgu kultury celtyckiej i germańskiej występującymi na obszarze środkowej i północnej Europy. Ponadto nie zgadza się z tezą M. Čičikovej, wywodzącej wspomniane obiekty bezpośrednio z kręgu kultury egejskiej, uważając je za wynik bezpośrednich wpływów kultury greckiej z okresu klasycznego i hellenistycznego.

WCZESNE ŚREDNIOWIECZE

Prace materiałowe. Przegląd badań archeologicznych prowadzonych w 1977 r. na wczesnośredniowiecznych stanowiskach z obszaru ziem polskich opublikowany został przez B. Baczyńską (1978) w języku angielskim.

W kilkunastu komunikatach i sprawozdaniach przedstawiono rezultaty badań wykopaliskowych na następujących osadach wczesnośredniowiecznych: Woj. bydgoskie: w Łagiewnikach zarejestrowano 29 obiektów — jamy odpadkowe i pozostałości chat mieszkalnych z bogatą zawartością ceramiki, datującej odkryte obiekty na pierwszą połowę XIV w. (Cz. Sikorski 1978a); w Traǵlu na stan. 7 stwierdzono obecność śladów osadnictwa z okresu wpływów rzymskich i wczesnego średniowiecza — jamy z fazy B i C/D (B. Wawrzykowska 1978); woj. opolskie — na terenie miejscowości Nędza pod Raciborzem natrafiono na zespół osad wczesnośredniowiecznych, z których najlepiej rozpoznane stan. 5 m. in. z relikdami półziemianek, datowane jest na podstawie ceramiki na VI - X w. n.e. (M. Parczewski 1978); woj. białostockie — na wielokulturowym stanowisku zwanym Kozarówka II w Drohiczynie uchwycono pozostałości dwóch osad — starszej datowanej ceramiką typu praskiego na VI - VIII w. n.e. oraz nawarstwionej na nią osady z XII - XIII w. Odkryto relikty półziemianek i domostw naziemnych, jamy gospodarcze, odpadkowe i paleniska (K. Musianowicz 1978).

² M. Čičikova, *Žertvenniki ellenističeskoj epochi v Trakii*, *Studia Thracica*, 1, 1975, s. 180 - 195.

W 1978 r. ogłoszono też drukiem wyniki badań cmentarzysk wczesnośredniowiecznych z miejscowości: Brześć Kujawski, woj. wrocławskie — przykościelne cmentarzysko rządowe z pochówkami z XIV - XIX w. (Z. Kapica 1978); Płowce, woj. wrocławskie — cmentarzysko szkieletowe datowane kałęczkami skroniowymi na wiek XIII (A. Nowakowski 1978); w Przemyślu, woj. loco — pojedynczy grób szkieletowy Węgra — koczownika, datowany na podstawie wyposażenia na pierwszą połowę X w. — pierwsze tego rodzaju znalezisko kultury staromadziarskiej na terenie Polski (A. Koperski, M. Parczewski 1978).

A. Pawłowski (1978) opublikował wyniki własnych badań weryfikacyjno-sondażowych prowadzonych na grodziskach śląskich, ze szczególnym uwzględnieniem obiektów stożkowatych. Autor zwraca uwagę na różnorodność form morfologicznych grodzisk i topografii ich otoczenia oraz na specyfikę budowy, uwzględnia też osadnictwo przygodowe, omawia rodzaje umocnień obronnych jak — wały, fosy, palisady, stożki i ostrosłupy i wreszcie sposoby budowy grodów średniowiecznych.

Podsumowanie wyników badań kompleksowych, związanych z problematyką wczesnośredniowiecznego grodziska w Łądzie przedstawiono w opracowaniu zbiorowym pod redakcją W. Błaszczyka (*Gród wczesnośredniowieczny w Łądzie* 1978). Rekonstrukcję środowiska przyrodniczego grodu przedstawił T. Bartkowski (s. 13 - 31); M. Zeylandowa (s. 33 - 44) zreferowała rezultaty dotychczasowych badań wykopaliskowych z uwzględnieniem próby interpretacji genezy, funkcji oraz przynależności plemiennej grodu. A. Wędzki (s. 45 - 52) na podstawie wyników badań historycznych i archeologicznych wykazał wybitne znaczenie Łądu już w czasach poprzedzających powstanie ponadplemiennego państwa Piastów oraz w dobie piastowskiej, m. in. sformułował pogląd o istnieniu we wczesnym średniowieczu rozległego zespołu osadniczego w rejonie Pызdr i Łądu określanego jako makroregion zachodni. Z. Łabuda (s. 53 - 61) pisze o kościele parafialnym św. Piotra, usytuowanym w północno-wschodniej części podgrodzia, datowanym wraz z przylegającym doń cmentarzyskiem na połowę XII - XIII w. Odważniki, wagę oraz monety znalezione w obrębie grodu opracował S. Suchodolski (s. 63 - 72). A. Jodłowski (s. 73 - 83) przedstawił rezultaty poszukiwań wczesnośredniowiecznych warzelnii soli w rejonie Łądu, wzmiankowanych w źródłach pisanych. Badania archeologiczne prowadzone między Zagórowem a Pызdami doprowadziły do odkrycia szeregu stanowisk solankowych i urządzeń warzelnicznych z końca XII i XIII w. K. Dębska-Luty i A. Lipińska (s. 85 - 107) zreferowały wyniki badań nad osadnictwem z okresu wpływów rzymskich i wczesnego średniowiecza w dorzeczu środkowej Warty. Wyniki badań magnetometrycznych prowadzonych w obrębie łądzkiego kompleksu grodowego przedstawił A. Różycki (s. 109 - 135). Całokształt wyników badań archeologicznych prowadzonych na tym obiekcie przedstawiony został również w oddzielnym opracowaniu M. Zeylandowej (1978).

W 1978 r. w serii Muzealnictwo i Ochrona Zabytków ukazał się zeszyt 1

Materialów sprawozdawczych z badań zespołu pobenedyktyńskiego w Mogilnie (1978) obejmującego kościół i klasztor wraz z zapleczem. W dziewięciu opracowaniach zaprezentowano tu całokształt wyników dotychczasowych badań archeologicznych oraz specjalistycznych związanych z tym obiektem. W problematykę badań nad początkami i rozwojem pobenedyktyńskiego zespołu architektonicznego wprowadza artykuł K. Żurowskiego (s. 7 - 20); o początkach klasztoru w świetle analizy źródeł pisanych pisze G. Labuda (s. 21 - 59); A. Czacharowski omawia architekturę i wystrój kościoła z początków XIII w. (s. 60 - 73); wyniki badań archeologicznych prowadzonych w latach 1970 - 1976 zreferowała J. Chudziakowa (s. 74 - 93); W. Matuszewska-Kola opracowała średniowieczne piece chlebowe, wchodzące w skład urządzeń gospodarczych klasztoru (s. 94 - 102); wyniki wstępnych prac podwodnych prowadzonych w pobliżu mostu średniowiecznego przedstawił G. Wilke (s. 103 - 109); S. Jaworski i S. Skibiński zaprezentowali wyniki analiz chemicznych zapraw murarskich pobranych z kościoła (s. 110 - 129); analizą naczyń szklanych zajął się J. Olczak (s. 130 - 155); wyniki badań antropologicznych czaszek ludzkich znalezionych pod posadzką świątyni a pochodzących z XVI - XVIII w. przedstawił A. Florkowski (s. 156 - 175).

Podsumowanie wyników badań archeologicznych prowadzonych na tym obiekcie w latach 1970 - 1976 zawierają również dwa kolejne opracowania J. Chudziakowej (1978, 1978a), do najciekawszych odkryć należało m. in. odsłonięcie reliktyw bazyliki romańskiej datowanej przez autorkę na wiek XI oraz śladów kolejnych jej przebudów; uchwycenie fragmentów gospodarczych zabudowań klasztoru, w tym także studni kamiennej oraz stwierdzenie obecności osadnictwa dwufazowego wczesnośredniowiecznego, reprezentowanego przez osadę otwartą z VIII - X w. i obwałowany gród z X w.

Przegląd najciekawszych rezultatów badań archeologicznych prowadzonych w obrębie Wawelu podaje S. Kozieł (1978). Oprócz szeregu rozpoznań stratygraficznych przyniosły one m. in. odsłonięcie reliktyw pierwszej katedry romańskiej z pierwszej połowy XI w., przedromańskiego kościoła św. Stanisława z końca X w., gotyckich murów dolnej bramy zamku, miejskich murów obronnych i późnośredniowiecznych fortyfikacji Wawelu oraz szereg innych odkryć reliktyw architektury średniowiecznej i nowożytnej.

Opublikowano szereg sprawozdań z badań archeologicznych grodzisk. W woj. bydgoskim prowadzono prace w obrębie małego gródka feudalnego w Kaldusie, sprzężonego z rozległą osadą obronną. Wydzielono dwie fazy osadnicze — osadę kultury łużyckiej z okresu halsztackiego i wczesnego okresu lateńskiego oraz wczesnośredniowieczną — gród otoczony wałem obronnym i fosą, datowany na podstawie inwentarza ruchomego na wiek X - XII. (W. Matuszewska-Kola, A. Kola 1978a); dwie fazy egzystencji grodu stwierdzono również w Raciążu, pierwszą, datowaną materiałem ceramicznym na XI - XII w. i drugą w postaci grodu kasztelańskiego z XIII w. W obrębie grodu stwierdzono ślady zabudowy mieszkalnej o charakterze typowo militarnym, m. in. pozostałości warsztatu kowalskiego i ocembrowanych urządzeń

chłodniczych do przechowywania mięsa. Poprzedniczką grodu starszego była nieobronna osada otwarta z VIII - X w. (M. Kowalczyk 1978); okres użytkowania grodu w Strzelcach ustalono na podstawie ceramiki na VII/VIII do początku XII w. Gród otoczony był wałem drewniano-ziemnym o konstrukcji przekładkowej i suchą fosą. W obrębie grodu uchwycono relikty drewnianej zabudowy, a wśród licznych zabytków ruchomych skarb srebrnych dirhemów arabskich z pierwszej połowy X w. (Cz. Potemski 1978). W woj. toruńskim — przebadano 7 grodzisk: w Brodnicy — grodzisko datowane ceramiką na X - XII w., posadowione na osadzie otwartej z X w. Natrafiono też na ślady przystani rzecznej związanej być może z tą osadą (W. Matuszewska-Kola, A. Kola 1978); w Gawłowicach stwierdzono dwie fazy użytkowania obiektu datowane na podstawie ceramiki w szerokich ramach od X do XIII w. (R. Boguwolski 1978); w Mędrzycach — na podstawie ceramiki i militariów ustalono okres użytkowania grodu na XII — pierwsza połowa XIII w. Gród uległ zniszczeniu podczas najazdu Prusów (A. Kola 1978); w Osieczku — grodzisko nizinne z wałem datowane ceramiką na okres od końca X do połowy XIII w. Na zapleczu grodu zlokalizowano osadę otwartą z połowy IX i pierwszej połowy XI w. (R. Boguwolski 1978a); w Ryńsku — obiekt dwuczłonowy otoczony wałami pierścieniowymi i fosą, użytkowany w dwóch fazach, starszej z IX - X w. o zabudowie wnętrza koncentrującej się wzdłuż wałów i młodszej z XIV - XV w. (A. Kola 1978a); w Słupskim Młynie — dwuczłonowe grodzisko cypłowe, przedzielone poprzeczną fosą, datowane ceramiką na X - XIII w. Stwierdzono też obecność nawarstwień z okresu zabudowy krzyżackiej — XIII/XIV w. (R. Boguwolski 1978c); w Więdzadzu — stwierdzono ślady osadnictwa odnoszącego się do XII oraz do połowy XIII - XIV w. (W. Matuszewska-Kola 1978). W woj. przemyskim — prowadzono badania na dwufazowym grodzisku w Tuligłowach związanym z plemieniem Lędzian, otoczonym potrójnym systemem wałów i dwoma wałami zaporowymi. Obiekt na podstawie ceramiki oraz militariów datowany jest na okres od końca VIII do XI w. (M. Cabalska 1978).

Wyniki badań archeologicznych prowadzonych wokół dawnego konwentu franciszkanów w Inowrocławiu opublikował Cz. Sikorski (1978c). Natrafiono tu na pozostałości późnoromańskich i wczesnogotyckich zabudowań klasztoru, fundamenty kościoła z XIII w. oraz liczne nawarstwienia osadnicze średnio-wieczne i nowożytne.

K. Józefowiczówna jest autorką dwóch opracowań dotyczących polskiej, romańskiej architektury sakralnej. Pierwsze z nich to zarys monograficzny fundacji klasztornych w Strzelnie, Trzemesznie i Mogilnie (K. Józefowicz 1978a), w drugim opracowaniu zajęła się autorka najwcześniejszymi formami architektonicznymi klasztoru kanoników regularnych w Trzemesznie, a mianowicie bazyliką przedromańską z X/XI w. i bazyliką romańską z XII w. Autorka dostrzega związki formalne modelu tej drugiej świątyni z architekturą kręgu bawarsko-szwabskiego. W opracowaniu wykorzystano źródła archeologiczne oraz przekazy pisane (K. Józefowicz 1978).

W opracowaniu zbiorowym pod redakcją T. Poklewskiego ukazały się *Zamki środkowopolskie* (1977). Opracowanie zawiera wyniki badań archeologicznych i architektonicznych trzech gotyckich założeń obronnych — Biesiekierzy, Lutomiernik oraz „Stary Dom” w Łęczycy. Do pracy dołączono aneks prezentujący wyniki analizy statystycznej pomiarów cegły.

Z terenu województwa toruńskiego opublikowano rezultaty badań archeologiczno-architektonicznych przeprowadzonych na dziedzińcu zamku krzyżackiego w Brodnicy (A. Kola 1978b). Stwierdzono, że zamek posadowiony jest na miejscu osady kultury grobów kloszowych z końca okresu halszackiego i wczesnego podokresu lateńskiego. Prześlędzono kolejne etapy rozbudowy zamku od pierwszej połowy XIV w. aż do czasów współczesnych. Prace na pokrzyżackim zamku w Rogoźnie wykazały, że budowę zamku na tym terenie poprzedziło osadnictwo kultury łużyckiej z okresu halszackiego i wczesnego podokresu lateńskiego oraz być może obóz warowny z połowy XIII w., otoczony wałem drewniano-ziemnym (R. Boguwolski 1978b). W trakcie badań ratowniczych na Górze Zamkowej w Dobrzyniu nad Wisłą uzyskano przekrój przez nawarstwienie osadnicze z XI - XII w. i średniowieczne, związane z zabudową i użytkowaniem zamku (B. Wawrzykowska, J. Grześkowiak 1978). Opublikowano też wyniki badań archeologiczno-konserwatorskich prowadzonych na terenie zamku w Wenecji koło Żnina w woj. bydgoskim. Stwierdzono m. in., że zamek pobudowany został w trzech etapach, z których pierwszy przypada na połowę XIV w. (Cz. Sikorski 1978).

Podkowy z obszarów Śląska datowane na okres od drugiej połowy X do początków XV w. opracowane zostały przez J. Kaźmierczyka (1978). Podstawą opracowania było 388 egzemplarzy podków dla koni, wołów, mułów i osłów. Wśród podków dla koni wydzielił autor 7 typów oraz 9 odmian. Poza systematyką omówił zagadnienie postępu technicznego w wytwórczości podkowiarskiej w Polsce, następnie surowiec, technikę wyrobu i zagadnienie odrębności warsztatowej. Zwrócił również uwagę na podkowy jako na jedno z bardzo ważnych źródeł do poznania hodowli koni.

Analizą typologiczno-chronologiczną i metalograficzną trzech niepublikowanych dotychczas mieczy z terenu Mazowsza, znajdujących się obecnie w zbiorach PMA w Warszawie, zajął się J. Dunin-Karwicki (1978). Miecze pochodzą z X - XI w.

Kilka opracowań dotyczy zagadnień numizmatycznych. E. Mrowiński (1978) zajął się różnorodnymi formami skrótów stosowanymi w napisach monet wczesnośredniowiecznych w rozmaitych warsztatach mennicznych. Autor wydzielił pięć grup skrótowych i podał ich przykłady. O znaleziskach monet jako jednym ze źródeł do badania kontaktów handlowych we wczesnym średniowieczu pisze S. Suchodolski (1978). E. Jędrysek-Migdalska (1978) powraca do zagadnienia skarbu brakteatów z Radzanowa³. Odkryta ostatnio przez

³ E. Jędrysek-Migdalska, *Skarb brakteatów z Radzanowa nad Wkrą*, Rocznik Muzeum Mazowieckiego w Płocku, 8, 1976.

autorkę notatka prasowa z 1898 r. pozwoliła skorygować błędną dotychczas kwestię lokalizacji tego znaleziska. Skarb pochodzi z miejscowości Razanowo w woj. pilskim.

Wyniki analiz chemicznych, rentgenograficznych, mikroskopowych i makroskopowych zapraw budowlanych i tynków pobranych z budownictwa preromańskiego i romańskiego na terenie Polski, ze szczególnym uwzględnieniem zapraw gnieźnieńskich przedstawił Z. Brochwicz (1975). Uzyskane wyniki w większości przypadków potwierdziły hipotezy co do chronologii poszczególnych obiektów stawiane przez archeologów.

Z zakresu innych nauk pomocniczych archeologii przedstawiono wyniki analiz metalograficznych 86 wyrobów żelaznych z Wolina, datowanych na wiek IX - XII. Pod względem technologii produkcji nie odbiegają one od przeciętnych stosowanych w tym okresie na ziemiach polskich (Z. Hensel 1975).

Ukazała się drukiem III część opracowania szkieletów ludzkich z cmentarzyska wczesnośredniowiecznego na Ostrowie Lednickim⁴. Opracowanie zawiera ogólne ujęcie statystyczne zmian patologicznych zaobserwowanych na szkieletach osób dorosłych, reprezentujących populację jednorodną pod względem etnicznym i geograficznym (Ćwirko-Godycki M., Szwedbourg I 1978).

Opublikowano wyniki analiz materiałów kostnych zwierząt z Santoka w woj. gorzowskim (Z. Schramm, I. Kranz 1978, 1978a) oraz z wykopalisk w Opolu-Ostrówku, z nawarstwień datowanych na X - XIII w. (W. Chrzanowska, O. Molenda 1978 i A. Krupska 1978). Materiały kostne z obiektów wczesnośredniowiecznych i fosy średniowiecznej w Kruszwicy opracował M. Sobociński (1978). Ten sam autor opracował też materiały kostne z osady otwartej w miejscowości Węgry woj. elbląskie, datowanej na X/XI w. oraz grodziska z XI/XII w. (M. Sobociński 1978a). Morfologią kośćca wczesnośredniowiecznej kozy domowej z obszarów Pomorza Zachodniego zajął się S. Nogalski (1975). Badane materiały pochodziły z trzech stanowisk: Szczecin, Wolin i Kołobrzeg.

Wyniki analiz malakologicznych ślimaków subfossylnych pochodzących z dwóch stanowisk gnieźnieńskich przedstawił A. Dzieczkowski (1978). Badane materiały, reprezentowane przez szereg gatunków, zakwalifikowano do trzech podstawowych zgrupowań ekologicznych zasiedlających odrębne środowiska przyrodnicze — leśne i zaroślowe; łąk wilgotnych; zbiorniki wodne i mokradła.

Prace problemowe. Na niektóre aspekty zagadnień osadniczych na obszarze Pomorza Zachodniego, w okresie poprzedzającym bezpośrednio kolonizację na prawie niemieckim (XI - XIII w) zwraca uwagę K. Ślaski (1978). Autor wykorzystał — obok źródeł pisanych — wyniki najnowszych badań archeolo-

⁴ Część I — zob. Prz. Antrop. 43, z. 1. 1977, s. 3 - 36 Część II — zob. Prz. Antrop. 43, z. 2, 1977, s. 207 - 243.

gicznych. M. in. omawia autor formy osadnictwa wiejskiego oraz jego charakter; zagadnienie trwałości osadnictwa, strukturę osad i wielkość gospodarstw, a także strukturę społeczną ówczesnej ludności.

Pod redakcją J. Jańczaka i T. Ładogórskiego ukazał się zbiór rozpraw geograficzno-historycznych pt. *Badania z dziejów osadnictwa i toponimii* (1978). Znajdujemy w nim m. in. opracowanie L. Leciejewicza poświęcone wczesnośredniowiecznym terytoriom osadniczo-plemiennym w dorzeczu Odry i Wisły, w okresie poprzedzającym powstanie wczesnofeudalnej monarchii Piastów (VII - X w.). Rozwój badań nad wczesnośredniowiecznym osadnictwem na terenie Czech nakreślił Z. Boháč; H. Borek i S. Rozpond zajęli się zagadnieniami osadnictwa w świetle analizy nazw geograficznych, traktując je jako jedno ze źródeł do rekonstrukcji procesów osadniczych; J. Tyszkiewicz przedstawił zwięzły zarys dziejów puszczy Ponarwia Mazowieckiego — Białej, Zielonej i innych oraz ich rolę w gospodarce narodowej.

Przedmiotem rozważań A. Gołębika (1978) jest sporna w dalszym ciągu kwestia lokalizacji i charakteru rezydencji książęcej w Jazdowie. Przeprowadzone przez autora badania pozwoliły na lokalizację relikwów gospodarczego zaplecza dworu książęcego (jamy i półziemianki datowane ceramiką na XIII - XV w.). Sama zaś rezydencja według przypuszczeń autora znajdowała się na południowo-wschodnim skraju skarpy wznoszącej się nad Agrykolą. Był to przypuszczalnie dwór w pierwotnym założeniu nieobronny, później częściowo ufortyfikowany, zniszczony w XV w.

W ramach pracy zbiorowej pt. *Początki zamków w Polsce* (1978) wydanej przez Instytut Historii Architektury, Sztuki i Techniki Politechniki Wrocławskiej ukazało się szereg artykułów ukazujących proces formowania się założeń warownych na terenie ziem polskich od najstarszego osadnictwa grodowego do średniowiecznych, w pełni ukształtowanych zamków murowanych. Saba J. Dobrzański na przykładzie castrum — jednego z podstawowych terminów stosowanych w okresie średniowiecznym w odniesieniu do architektury warownej — zwraca uwagę na złożoność problematyki badawczej dyscypliny zajmującej się badaniem architektury zamków; L. Leciejewicz wskazuje na różnorodność funkcji oraz rozwiązań przestrzennych grodu i podgrodzi u Słowian Zachodnich; J. Kamińska omawia zagadnienie obronności siedzib rycerskich — małych gródków stożkowatych pojawiających się na naszych terenach w XII - XIII w., stanowiących kolejny etap rozwoju systemów obronnych; J. Kaźmierczyk zajął się elementami kamiennymi wczesnofeudalnych grodów śląskich, takimi jak: mury i oblicówki wałów grodzisk datowanych na okres od VIII do XII w. ukazując genezę i rozwój tego typu umocnień; E. Małachowicz opracował architekturę, ukształtowanie i przeobrażenia rozwojowe dwóch zamków wrocławskich — na Ostrowie Tumskim oraz na lewym brzegu Odry; początki zamków i rozwój systemu obronnego na Pomorzu Zachodnim, na tle politycznej i gospodarczej sytuacji tych ziem naszkicował Z. Radacki; problem genezy i typologii założeń warownych na terenie

ziem polskich w okresie od VIII do XIII w. przedstawił J. Rozpędowski, wskazując na naturalne etapy przemian wynikające przede wszystkim z doskonalenia sztuki wojennej i techniki oblężniczej. W wyniku tych przemian uformowały się zamki trzech typów: genetycznie najstarszy — bezwieżowy; z wieżą mieszkalną — powstały około XII w. i z wieżą ostatecznej obrony — stolpem z początków XIII w.; M. Złat omawia zamek średniowieczny jako problem historii sztuki.

Próbie wyjaśnienia genezy wczesnośredniowiecznych metalowych pochew broni białej, znalezionych w zespołach kultury pruskiej zdobionych brązową, srebrną lub złotą blachą, koncentrujących się w rejonie południowo-wschodniego wybrzeża Bałtyku podjął P. Urbańczyk (1978a.) Znaleziska tego typu uznawano dotychczas za wynik wpływów kultur germańskich z obszarów Europy Zachodniej lub Skandynawii. Szczegółowa analiza konstrukcji i zdobnictwa tych pochew pozwala jednak przypuszczać, że pojawienie się ich nad Bałtykiem jest rezultatem kontaktów tych ziem z kulturami okresu awarskiego zajmującymi w VII w.n.e. obszar niziny węgierskiej.

Zagadnienie produkcji garncarskiej na Pomorzu Zachodnim w okresie od połowy XIII do końca XIII w. jest przedmiotem opracowania T. Nawrołskiego (1978). Autor ukazuje dotychczasowy dorobek w badaniach nad tym zagadnieniem oraz zarysowuje ogólną problematykę związaną z tą gałęzią wytwórczości, zwracając jednocześnie uwagę na jej wieloaspektowość.

Produkcję wyrobów z kamieni półszlachetnych na Śląsku w okresie od X - XII w. omawiają J. Kaźmierczyk i M. Sachanbiński (1978). Podstawę opracowania stanowiły głównie materiały pochodzące z badań wykopaliskowych na terenie Ostrowa Tumskiego we Wrocławiu. W poszczególnych rozdziałach pracy zajęli się autorzy kolejno kwestią występowania kamieni ozdobnych na terenie Śląska, podając jednocześnie charakterystykę zbiorów wrocławskich; następnie na podstawie wyników ekspertyz mineralogicznych i geochemicznych omawiają pochodzenie surowca i warunki jego napływu na teren Wrocławia, wiążące się głównie z eksploatacją kamienia budowlanego na potrzeby kościoła. Dalsze rozdziały pracy dotyczą reliktywów domniemanych pracowni reprezentowanych przez narzędzia obróbki kamieni, ozdoby i półfabrykaty oraz techniki obróbki. Dział obróbki kamieni półszlachetnych rozwijał się, zdaniem autorów, równoległe z bursztyniarstwem i szklarstwem, a inspirowany był wpływami z kręgu krajów arabskich oraz Europy Zachodniej.

J. Piotrowicz (1978) na podstawie źródeł pisanych i ikonograficznych opracował ubiór i narzędzia pracy gwarka solnego w okresie średniowiecznym oraz tereny eksploatacji soli na obszarze wielicko-bocheńskim.

Przedmiotem opracowania M. Dygo (1978) jest zagadnienie obrotu kruszcem niemonetarnym, czyli tzw. srebrem czystym w Polsce średniowiecznej. Z przeprowadzonych przez autora dociekań wynika, że srebro niemonetarne było używane nie tylko w handlu dalekosiężnym i dużych transakcjach,

lecz i w handlu lokalnym, zwłaszcza na terenie miast Małopolski, a w ramach gospodarki wiejskiej także i na Śląsku. Wiązało się to z ówczesnym regresem ekonomicznym kraju oraz niedostateczną produkcją mennic na terenie Małopolski.

Próbie rewizji poglądów dotyczących początków śląskiej monety dzielnicowej podjął R. Kiersnowski (1978a).

Ten sam autor (1978) w kolejnym artykule zwraca uwagę na zbieżność kilku motywów ikonograficznych występujących na drzwiach gnieźnińskich i brakteatach z czasów Mieszka III, opatrzonych napisami hebrajskimi, a także na brakteatach przypisywanych Władysławowi Laskonogiemu i Odonicowi. Oprócz tych brakteatów, których zależność od drzwi gnieźnińskich jest oczywista, istnieje kilka monet noszących motywy zapożyczone z innych pierwowzorów plastyki monumentalnej. Autor omawia też symbolikę tych motywów.

W dwóch artykułach popularnonaukowych przedstawiono historię Ostrowa Lednickiego (J. Łomnicki 1978) i Giecza (W. Błaszczyk 1978) oraz rolę tych ośrodków w procesie kształtowania się państwa polskiego i w dobie obecnej — jako rezerwatów i pomników kultury narodowej.

LITERATURA

Wykaz skrótów: Acta Arch. Carp. — Acta Archaeologica Carpathica; Acta Arch. Lodz. — Acta Archaeologica Lodziensis; Acta Univ. Wratisl. — Acta Universitatis Wratislaviensis; Arch. Polona — Archaeologia Polona; Arch. Polski — Archeologia Polski; Biul. Inf. Zarz. Muz. i Ochr. Zab. — Biuletyn Informacyjny Zarządu Muzeów i Ochrony Zabytków; Biul. Num. — Biuletyn Numizmatyczny; Fontes Arch. Posn. — Fontes Archaeologici Posnanienses; Inf. Arch. — Informator Archeologiczny; Kom. Arch. — Komunikaty Archeologiczne; Kosz. Stud. Mat. — Koszalińskie Studia i Materiały; Kron. Wlkp. — Kronika Wielkopolski; Kw. HKM. — Kwartalnik Historii Kultury Materialnej; Mat. Arch. — Materiały Archeologiczne; Mat. Zachpom. — Materiały Zachodniopomorskie; PAA. — Polish Archaeological Abstracts; Prz. Arch. — Przegląd Archeologiczny; Prz. Antrop. — Przegląd Antropologiczny; Prz. Hist. — Przegląd Historyczny; Roczn. Kon. — Rocznik Koniński; Roczn. Leszcz. — Rocznik Leszczyński; Roczn. Muz. Górnośl. — Rocznik Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu; Roczn. Nadn. — Rocznik Nadnotecki; Roczn. Oddz. PAN. — Rocznik Oddziału Polskiej Akademii Nauk w Krakowie; Roczn. Akad. Roln. — Roczniki Akademii Rolniczej w Poznaniu; Roczn. Dziej. Społ. Gosp. — Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych; Roczn. Hist. — Roczniki Historyczne; Spr. Arch. — Sprawozdania Archeologiczne; Spr. PTPN. — Sprawozdania Polskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk; Spr. z posiedz. Kom. Nauk. — Sprawozdania z posiedzeń Komisji Naukowych PAN; Stud. Hist. — Studia Historyczne; St. Hist. Slavo-german. — Studia Historica Slavo-Germanica; Stud. i Mat. do dziej. Żup — Studia i Materiały do dziejów Żup Solnych w Polsce; Stud. Źródłozn. — Studia Źródłoznawcze; Szk. Klucz. — Szkice Kluczoborskie; Śl. Kw. Hist. — Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka; Wiad. Arch. — Wiadomości Archeologiczne; Wiad. Num. — Wiadomości Numizmatyczne; Zap. Hist. — Zapiski Historyczne; Zesz. Nauk. WSP. — Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Powstańców Śląskich w Opolu.

- Abramek B. 1978, *Osada z I - II wieku n.e. w Strobinie*, Biul. Inf. Zarz. Muz. i Ochr. Zab. nr 129, s. 1.
- Baczyńska B. 1978, *Major Results of 1977 Excavations at Early Medieval Sites in Poland*, Spr. Arch. 30, s. 271 - 274.
- Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w 1977 roku, Wieliczka 1978, ss. 64.
- Badania z dziejów osadnictwa i toponimii*, Polska Akademia Nauk, Komitet Nauk Historycznych, Wrocław 1978, ss. 106.
- Baranowski H. 1978, *Bibliografia historii Pomorza Wschodniego i Zachodniego oraz krajów regionu Bałtyku za rok 1976*, Zap. Hist. 43, z. 2, s. 135 - 203.
- Biborski M. 1978, *Miecze z okresu wpływów rzymskich na obszarze kultury przeworskiej*, Mat. Arch. 18, s. 53 - 165.
- Błaszczyk W. 1978, *Rezerwat Archeologiczny w Gieczu — pomnikiem 1000-lecia Państwa Polskiego*, Kron. Wlkp. 3 (16), s. 166 - 175.
- Boguwolski R. 1978, *Sprawozdanie z prac wykopaliskowych przeprowadzonych na grodzisku wczesnośredniowiecznym w Gawłowicach, pow. Wąbrzeźno w 1972 r.*, Kom. Arch., s. 191 - 194.
- 1978a, *Sprawozdanie z prac wykopaliskowych na grodzisku wczesnośredniowiecznym w Osieczku, pow. Wąbrzeźno w 1972 roku.*, Kom. Arch., s. 195 - 199.
- 1978b, *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych przeprowadzonych na pokrzyżackim zamku w Rogoźnie, pow. Grudziądz w 1972 r. (stan. 1)*, Kom. Arch., s. 305 - 310.
- 1978c, *Sprawozdanie z prac wykopaliskowych na grodzisku wczesnośredniowiecznym w Słupskim Młynie, pow. Grudziądz, w latach 1971 - 1972*, Kom. Arch., s. 201 - 206.
- Brochwicz Z. 1975, *Badania wczesnośredniowiecznych zapraw budowlanych — integralną częścią badań archeologicznych*, Mat. Zachpom., 21; 1978, s. 95 - 244.
- Bukowski Z. 1978, *Stan i perspektywy archeologicznych badań podwodnych w jeziorach i rzekach Polski*, Arch. Polski 23, s. 53 - 139.
- Burchard H. 1978, Rec: Jodłowski A., *Technika produkcji soli na terenie Europy w pradziejach i we wczesnym średniowieczu*, Studium Archeologiczne, St. i Mat. do dziej. Żup, 5, Wieliczka 1976, zam. w: Spr. Arch., 30, s. 328 - 329.
- Cabalska M. 1978, *Wielozłonowe grodzisko wczesnośredniowieczne w Tuligłowach, wojew. Przemyśl, w świetle badań 1975 roku*, Materiały i Studia Muzeum Okręgowego w Przemyślu 1, s. 51 - 87.
- Cofta-Broniewska A. 1978, *Osada z okresu wpływów rzymskich na stan. 4b w Jacewie, pow. Inowrocław*, Kom. Arch., s. 143 - 147.
- Cynalewska U. 1978, Rec: *Dzieje Kalisza*. Praca zbiorowa pod redakcją W. Rusińskiego, Poznań 1977, zam. w: Kron. Wlkp. 1 (14), s. 182 - 186.
- Ćwirko-Godycki M., Szwedbourg I. 1978, *Ludność pochowana na cmentarzysku Ostrowa Lednickiego pod względem metrycznym z uwzględnieniem zmienności oraz objawów patologicznych na kościach*, Część III, Prz. Antr. 44, z. 2, 1979, s. 221 - 239.
- Chmielewski S. 1977, *Początki Czarnkowa*, Roczn. Nadn. 8, 1978, s. 60 - 107.
- Chrzanowska W., Molenda O. 1978, *Zwierzęce szczątki kostne z wczesnośredniowiecznych wykopalisk w Opolu*, Roczn. Akad. Roln. 103, Archeozoologia 4, s. 2 - 16.
- Chudziakowa J. 1978, *Pobenedyktynski zespół osadniczy w Mogilnie*, w: *Studia z dziejów ziemi Mogileńskiej*, Poznań 1978, s. 267 - 272.
- 1978a, *Badania archeologiczne na terenie obiektu pobenedyktynskiego w Mogilnie w latach 1970 - 1972*, Kom. Arch., s. 251 - 260.
- Dąbrowska T. 1978, *Omentarzysko kultury przeworskiej i wielbarskiej na stanowisku „Kozarówka” w Drohiczyźnie, woj. białostockie*, Wiad. Arch. 43, z. 1, s. 62 - 82.
- Dąbrowska T., Pozarzycka-Urbańska A. 1978, *Wyniki prac wykopaliskowych na cmentarzysku kultury przeworskiej w Kamieńczuku, gm. Wyszków, woj. Ostrołęka*, Spr. Arch. 30, s. 151 - 174

- Dzieduszycka B. 1978, *Badania wykopaliskowe w rejonie Polanowic, pow. Inowrocław w latach 1968, 1971 - 1972*, Kom. Arch., s. 9 - 15.
- Dzieje Inowrocławia*. Tom I (do 1919 r.), Praca zbiorowa pod redakcją M. Biskupa, Warszawa-Poznań-Toruń 1978, ss. 419.
- Dzieje Pakości*, Praca zbiorowa pod redakcją W. Jastrzębskiego, Warszawa-Poznań 1978, ss. 231, BTN, Prace popularnonaukowe nr 11.
- Dzieje Pomorza Nadwiślańskiego, od VII wieku do 1945 roku*, Praca zbiorowa pod redakcją M. Kowalewskiej, Gdańsk 1978, ss. 547.
- Dzieje Świecia nad Wisłą i jego regionu*. Tom 1, Praca zbiorowa pod redakcją K. Jasińskiego, Warszawa-Poznań-Toruń 1978, ss. 351.
- Dziwulski W. 1978, *Dzieje Kluczborka od najdawniejszych czasów do 1808 roku*, Szk. Kluczb. 2, s. 22 - 69.
- Dzięczkowski A. 1978, *Subfossylne ślimaki (Gastropoda) z wykopalisk archeologicznych w Gnieźnie w 1961 r.*, Spr. Arch. 30, s. 235 - 239.
- Dunin-Karwicki J. 1978, *Analiza bronioznawczo-metalograficzna trzech mieczy wczesno-średniowiecznych ze zbiorów Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie*, Wiad. Arch. 43, z. 2, s. 165 - 172.
- Dygo M. 1978, *Marcae Argenti puri. Przyczynek do cyrkulacji srebra w Małopolsce i na Śląsku w XIII - XIV w.*, Prz. Hist. 69, z. 3, s. 405 - 419.
- Fontes Archaeologici Posnanienses 1976, 27 (1978), ss. 169.
- Fontes Archaeologici Posnanienses 1978, Vol. 1 - 25, 1950 - 1974. Indeks, ss. 30. Oprac. W. Tetzlaff.
- Gierlach B. 1978, Rec: *Grodziska Mazowska i Podlasia w granicach dawnego województwa warszawskiego*, Wrocław 1975, zam. w: Stud. Źródlozn. 23, s. 230 - 231.
- Głuszek S., Małcówna A., Perzanowska I. 1978, *Bibliografia Historii Polskiej za rok 1976*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, ss. 449.
- Gołembik A. 1978, *Z problematyki badań rezydencji książęcej w Jazdowie*, Kw. HKM. 26, z. 3, s. 281 - 300.
- Grabarczyk T. 1978, *Sprawozdanie z badań na cmentarzysku kurhanowym z okresu rzymskiego w Odrach, pow. Chojnice w 1972 r.*, Kom. Arch., s. 137 - 142.
- Gród wczesnośredniowieczny w Łądzie nad środkową Wartą*. Materiały z seminarium nt. Badania archeologiczne w Łądzie, Próba interpretacji przynależności plemiennej i funkcji grodu, 26 i 27. VI. 1974, pod redakcją W. Błaszczyka, Poznań 1978, ss. 165, Biblioteka PTA, t. 4.
- Grzeškowiak J. 1978, *Badania ratownicze w Gąbinku, pow. Aleksandrów Kujawski*, Kom. Arch., s. 3 - 7.
- Gurba J. 1978, *Starożytne i wczesnośredniowieczne osadnictwo Lubelszczyzny (Przeobrażenia środowiska geograficznego)*, Z zagadnień Kultury Ludowej 1, s. 7 - 36.
- Hensel W. 1977, *A Method of Ethnic Qualification of Archaeological Sources*, Arch. Polona 18, 1978, s. 7 - 35.
- Hensel Z. 1975, *Badania metaloznawcze wyrobów żelaznych z IX - XII wieku z Wolina*, Mat. Zachpom. 21, 1978, s. 61 - 93.
- Historia Gdańska*. Tom I do roku 1454, Praca zbiorowa pod redakcją Edmunda Cieślaka, Gdańsk 1978, ss. 784.
- Informator Archeologiczny, badania rok 1977, Warszawa 1978, ss. 314.
- Janikowski J. 1978, *Badania ratownicze na cmentarzysku z okresu rzymskiego w Grębocinie, pow. Toruń w 1971 r.*, Kom. Arch., s. 157 - 161.
- 1978a, *Badania ratownicze na cmentarzysku z okresu wpływów rzymskich w Ruży, pow. Golub-Dobrzyń w 1971 r.*, Kom. Arch., s. 163 - 168.
- 1978b, *Badania ratownicze na cmentarzysku z okresu wpływów rzymskich w Zębowie, pow. Toruń*, Kom. Arch., s. 149 - 155.
- Jasnosz S. 1978, *Najstarsze wykopaliska archeologiczne na ziemi Leszczyńskiej*, Roczn. Leszcz. 2, s. 195 - 210.

- Jędrysek-Migdalska E. 1978, *Jeszcze o skarbie brakteatów z Radzanowa*, Wiad. Num. 22, z. 3 - 4, s. 218 - 219.
- Józefowicz K. 1978, *Trzemeszno, klasztor św. Wojciecha w dwu pierwszych wiekach istnienia*, Warszawa-Poznań, ss. 154.
- 1978a, *Trzy romańskie klasztory*, w: *Studia z ziemi Mogileńskiej*, Poznań, s. 165 - 265.
- Kajzer L. 1978, Rec: Zbigniew Radacki, *Średniowieczne zamki Pomorza Zachodniego*, Warszawa 1976, zam. w: Kw. HKM. 26, z. 1, s. 83 - 88.
- Kapica Z. 1978, *Badania wykopaliskowe przy kościele farnym w Brześciu Kujawskim w latach 1970 - 1971*, Kom. Arch., s. 285 - 292.
- Każmierczyk J., 1978, *Podkowy na Śląsku w X - XIV wieku*, *Studia z dziejów kultury materialnej*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, ss. 179, *Prace Komisji Nauk Historycznych* 9.
- Każmierczyk J., Sachanbiński M. 1978, *Studium o produkcji wyrobów z kamieni szlachetnych na Śląsku w X - XII wieku*, Kw. HKM. 26, z. 4, s. 465 - 495.
- Kiersnowski R. 1978, *Drzwi gnieźnieńskie i brakteaty*, Wiad. Num. 22, z. 1, s. 1 - 21.
- 1978a, *Początki śląskiej monety dzielnicowej — próba rewizji poglądów*, *Acta Univ. Wratisl.*, Historia, s. 49 - 60.
- Kola A. 1978, *Komunikat o badaniach archeologicznych prowadzonych na wczesnośredniowiecznym grodzisku w Mędrzycach, pow. Grudziądz w 1972 r.*, Kom. Arch., s. 231 - 237.
- 1978a, *Sprawozdanie z badań archeologicznych prowadzonych na grodzisku w Ryńsku, pow. Wąbrzeźno w 1971 r.*, Kom. Arch., s. 243 - 250.
- 1978b, *Sprawozdanie z archeologicznych badań ratowniczych przeprowadzonych na zamku krzyżackim w Brodnicy w 1970 r.*, Kom. Arch., s. 332 - 336.
- Kolendo J., Rysiewski H. 1978, *Jeden czy dwa skarby monet rzymskich z Nietuliska Małego*, Wiad. Num. 22, z. 1, s. 45 - 52.
- Konik E. 1978, *Skarby monet rzymskich na Śląsku*, *Acta Univ. Wratisl.*, Historia 30, s. 25 - 39.
- Konopka M. 1978, „Kultura archeologiczna” — teoria i praktyka. Uwagi na marginesie dyskusji w sprawach metodologicznych, *Arch. Polski* 23, z. 1, s. 183 - 191.
- Kopacz J., Tunia K. 1978, *Skarb z Bytynia — próba interpretacji kulturowo-chronologicznej*, *Arch. Polski* 23, z. 1, s. 191 - 201.
- Koperski A. 1978, *Rezultaty wstępnych badań archeologicznych na późnorzymskiej osadzie w Korytnikach, woj. Przemysł*, *Acta Arch. Carp.* 18, s. 239 - 246.
- Koperski A., Parczewski M. 1978, *Wczesnośredniowieczny grób Węgra-koczownika z Przemyśla*, *Acta Arch. Carp.* 18, s. 151 - 199.
- Kośko A. 1978, *Badania w strefie nadnoteckiej Inowrocławia w 1972 r.*, (*Inowrocław-Mątwy stan. I*), Kom. Arch., s. 17 - 21.
- Kowalczyk M. 1978, *Wyniki badań archeologicznych prowadzonych na grodzie kasztańskim w Raciążu, pow. Tuchola w latach 1970 - 1972*, Kom. Arch., s. 261 - 268.
- Kozieł St. 1978, *Badania archeologiczne w Krakowie na Wawelu w latach 1970 - 1976*, *Spr. Arch.* 30, s. 217 - 233.
- Krupska A. 1978, *Szczątki kostne owcy i kozy z wczesnośredniowiecznego Opolą*, *Rocz. Akad. Roln.*, 103, *Archeozoologia* 4, s. 17 - 29.
- Kubiak St. 1978, *Znaleziska monet greckich z obszaru Polski*, Wiad. Num. 22, z. 3 - 4, s. 190 - 217.
- Kuczkowski W. 1977, *Cmentarzysko kultury wschodniopomorskiej i kultury grobów jamowych z okresu halsztackiego, lateńskiego i wpływów rzymskich w m. Osiek-Pracze, gm. Wyrzysk, woj. piłskie*, *Biul. Inf. Zarz. Muz. i Ochr. Zab.* 127, s. 7.
- Kunisz A. 1978, *Mennictwo w cesarstwie rzymskim w I wieku n.e.* Uniwersytet Śląski, Katowice, ss. 159.
- Kurnatowski St. 1977, *Początki i rozwój badań osadniczych w naukach geograficznych i historyczno-społecznych*, *Prz. Arch.*, 25, s. 135 - 177.
- 1978, *Funkcje analizy osadniczej w procesach badawczych nauk geograficznych i histo-*

- ryczno-społecznych ze szczególnym uwzględnieniem archeologii i prehistorii, *Prz. Arch.* 26, s. 147 - 187.
- Kurzawa J., Nawrocki S., 1978, *Dzieje Kępna*, Polskie Towarzystwo Historyczne, Oddział w Poznaniu, Warszawa-Poznań, ss. 227.
- Lachowicz F., J. 1975, *Rzymski dzban brązowy z Kretomina, gm. Manowo, woj. koszalińskie*, *Mat. Zachpom.* 21, 1978, s. 41 - 59.
- Laskowska M., Pawłowska-Wilde B. 1978, *Bibliografia zawartości wydawnictw Muzeów w Polsce za lata 1945 - 1972. Druki zwarte i ciągłe*, Biblioteka Muzealnictwa i Ochrony Zabytków, Seria B, 53, cz. 1A — ss. 288; cz. 1B — ss. 434; cz. 2 — ss. 71.
- Leciejewicz L. 1978, *Rec: Strzelczyk J., Słowianie i Germanie w Niemczech Środkowych we wczesnym średniowieczu*, Poznań 1976, zam. w: *St. Hist. Slavo-German.*, 7, s. 162 - 164.
- Lehman J. 1978, *Chemia w ekspertyzie i konserwacji zabytków z materiałów nieorganicznych*. Biblioteka Muzealnictwa i Ochrony Zabytków, Seria B, 51, ss. 304.
- Łomnicki J. 1978, *Ostrów Lednicki — historia i współczesność*, *Kron. Wlkp.* 3 (16), s. 159 - 165.
- Maciukiewicz-Czarnecka B. 1978, *Badania na stan. 6 w Szarleju, pow. Inowrocław*, *Kom. Arch.*, s. 23 - 25.
- 1978a, *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych prowadzonych na stan. 1 w Marcinkowie, pow. Inowrocław*, *Kom. Arch.*, s. 27 - 33.
- Madyda-Legutko R. 1978, *The Buckles with Imprint Ornamentation (Sprzączki z ornamentyką stempelkową)*, *Wiad. Arch.* 43, z. 1, s. 3 - 16.
- Madyda-Legutko R., Tunia K. 1976, *Sprawozdanie z badań powierzchniowych i sondażowych terenu dorzecza Popradu*, *Spr. z posiedz. Kom. Nauk.* 20, 1978, z. 2, s. 305 - 306.
- 1978, *Wyniki badań stanowisk okresu rzymskiego w Moszczenicy Wyższej, woj. Nowy Sącz*, *Acta Arch. Carp.* 18, s. 113 - 149.
- Madurowicz-Urbańska H. 1978, *Bibliografia Historii Śląska za lata 1965 - 1975*, *Śl. Kw. Hist.* 33, z. 3, s. 455 - 457
- Maetzke G., Rysiewska T., Tabaczyński S., Urbańczyk P. 1978, *Problemy analizy opisowej w badaniach wielowarstwowych obiektów archeologicznych*, *Arch. Polski* 23, z. 1, s. 7 - 52.
- Makiewicz T. 1977, *W sprawie genezy trackich ołtarzy i palenisk kultowych*, *Prz. Arch.* 25, s. 179 - 187.
- Malinowski T. 1978, *Rec: Lachowicz F., Olczak J., Siuchniński K., Osadnictwo wczesnośredniowieczne na Pobrzeżu i Pojezierzu Wschodniopomorskim*, Poznań 1977, zam. w: *Koszal. Stud. i Mat.* z. 1, s. 201 - 204.
- Martyniak G. 1978, *Najstarsze ślady osadnictwa na terenie miasta Kluczborka*, *Szk. Kluczb.* 2, s. 9 - 21.
- Materiały sprawozdawcze z badań zespołu pobenedyktynskiego w Mogilnie, Biblioteka Muzealnictwa i Ochrony Zabytków, Seria B, 52 1978, ss. 175. Praca zbiorowa.
- Matuszewska-Kola W. 1978, *Wyniki prac wykopaliskowych prowadzonych na grodzisku w Wielkądzu, pow. Wąbrzeźno w 1971 r.*, *Kom. Arch.*, s. 225 - 229.
- Matuszewska-Kola W., Kola A. 1978, *Sprawozdanie z prac wykopaliskowych prowadzonych w Brodnicy-Michałowie w 1970 r.*, *Kom. Arch.*, s. 207 - 211.
- 1978a, *Sprawozdanie z prac wykopaliskowych prowadzonych na grodzisku w Kaldusie, pow. Chełmno w latach 1970 - 1972*, *Kom. Arch.*, s. 213 - 223.
- Mączyńska M. 1976, *Funkcja paciorków w okresie rzymskim*, *Spr. z posiedz. Kom. Nauk.* 20, 1978, z. 2, s. 304 - 305.
- 1977, *Paciorki z okresu rzymskiego i wczesnej fazy okresu wędrówek ludów na obszarze środkowoeuropejskiego barbaricum*, *Archeologia* 28, 1978, s. 61 - 96.
- Mrowiński E. 1978, *Skróty w napisach monet wczesnośredniowiecznych (Cz. I)*, *Biul. Num.* 2 (130), s. 21 - 25.

- Mucha E. 1978, *Omentarzysko z okresu rzymskiego w Inowrocławiu, Analiza antropologiczna*, Prz. Antrop. 44, z. 2, s. 373 - 376.
- Musianowicz K. 1978, *Osadnictwo z VI - VIII w. w Drohiczyń w woj. białostockim*, Wiad. Arch. 43, z. 1, s. 83 - 104.
- Muzeum Górnośląskie w latach 1927 - 1977*, Praca zbiorowa pod redakcją Józefa Matuszczaka, Rocznik Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu, Seria Historia, z. 3, Bytom 1978, ss. 206.
- Myśliński K. 1978, Rec: Labuda G., *Fragmenty dziejów Słowiańszczyzny Zachodniej*, T. 3, Poznań 1975, zam. w: St. Hist. Slavo-german., 7, s. 159 - 162.
- Nawroński T. 1978, *Stan i problematyka badań nad produkcją garncarską na Pomorzu Zachodnim w późnym średniowieczu*, Arch. Polski, 23, z. 1, s. 179 - 182.
- Nogalski St. 1975, *Morfologia kośćca wczesnośredniowiecznej kozy domowej Pomorza Zachodniego*, Mat. Zachpom. 21, 1978, s. 245 - 320.
- Nosek E. 1978, *Chemical Analysis of the Buckle from Strzegocice (Analiza chemiczna sprzączki ze Strzegocic, woj. tarnowskie)*, Wiad. Arch. 43, z. 1, s. 17.
- Nosek E. M. 1978, *Problem konserwacji zabytków żelaznych w Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka*, w: St. i Mat. do dziej. Żup 7, s. 143 - 152.
- Nowakowski A. 1978, *Sprawozdanie z badań na cmentarzysku średniowiecznym w Płowcach II*, Kom. Arch., s. 337 - 338.
- Olszowski J. 1978, „*Fibule oczkowe*” z Krakowa-Witkowic, Spr. Arch. 30, s. 187 - 192.
- Ostoja-Zagórski J. 1978, *Możliwości zastosowania modelu ekologicznego do rekonstrukcji gospodarki populacji pradziejowych*, Prz. Antrop. 44, z. 1, s. 199 - 205.
- Parczewski M. 1978, *Zespół osad wczesnośredniowiecznych na terenie miejscowości Nęcza pod Raciborzem*, Spr. Arch. 30, s. 193 - 216.
- Pawłowski A. 1978, *Z badań grodzisk średniowiecznych województwa wrocławskiego*, Spr. Arch. 30, s. 241 - 258.
- Piaskowski U. 1978, Rec: Wielowiejski Jerzy, *Życie codzienne na ziemiach polskich w okresie wpływów rzymskich (I - V w)*, Warszawa 1976, zam. w: Roczn. Dziej. Społ. Gosp. 39, s. 167 - 168.
- Piaskowski J., Hensel Z. 1978, *Metaloznawcze badania przedmiotów żelaznych z cmentarzyska ciałopalnego w Kryspinowie, gm. Liszki, woj. Kraków*, Spr. Arch. 30, s. 175 - 186.
- Piniński J. 1978, Rec: E. Jędrysek-Migdalska, *Skarb brakteatów z Radzanowa nad Wkrą*, Rocznik Muzeum Mazowieckiego w Płocku, z. 8: 1976, zam. w: Wiad. Num. 22, z. 1, s. 63 - 64.
- Piotrowicz J. 1978, *Wyposażenie górników i tereny eksploatacji w pierwszych wiekach górnictwa solnego w Polsce*, Stud. i Mat. do dziej. Żup 7, s. 49 - 77.
- Początki zamków w Polsce*, Prace Naukowe Instytutu Historii Architektury Sztuki i Techniki Politechniki Wrocławskiej nr 12, Seria Studia i Materiały nr 5, Wrocław 1978, ss. 111.
- Pohorska E. 1978, *Późnorzymska osada w Ujeździe, woj. Krosno, Badania 1975 r.*, Acta. Arch. Carp. 18, s. 247 - 260.
- Polish Archaeological Abstracts, Vol. 8, Abstracts 1/78 - 376/78.
- Potemski Cz. 1978, *Wyniki badań wykopaliskowych na grodzisku wczesnośredniowiecznym w Strzelcach Dolnych, pow. Bydgoszcz*, Kom. Arch., s. 181 - 189.
- Reyman-Urbańska B. 1978, *Zbiory numizmatyczne Muzeum Archeologicznego w Krakowie*, Wiad. Num. 22, z. 3 - 4 s. 182 - 185.
- Rocznik Oddziału PAN w Krakowie za rok 1977, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1978, ss. 143.
- Samsonowicz H. 1978, *W sprawie układu przesurzennego polskich miast przedlokacyjnych*, Zap. Hist. 43, z. 1, s. 79 - 88.
- Schramm Z., Kranz I. 1978, *Material kostny zwierząt dzikich mięsożernych z wykopalisk w Santoku*, Roczn. Akad. Roln. 103, Archeozoologia 4, s. 31 - 42.

- 1978a, *Szczątki kostne dzikich przeżuwaczy (Ruminantia Scopoli 1777) w wykopaliskach wczesnośredniowiecznego Santoka*, Roczn. Akad. Roln. 103, Archeozoologia 4, 43 - 60.
- Sikorski Cz. 1978, *Badania archeologiczno-konserwatorskie zamku w Wenecji koło Żnina*, Biul. Inf. Zarz. Muz. i Ochr. Zab. 129, s. 2.
- 1978a, *Sprawozdanie z archeologicznych prac ratunkowych w Łagiewnikach, pow. Inowrocław*, Kom. Arch., s. 239 - 241.
- 1978b, *Sprawozdanie z badań archeologicznych na wielokulturowym stanowisku 5 w Szarleju, pow. Inowrocław w 1972 r.*, Kom. Arch., s. 175 - 179.
- 1978c, *Wyniki badań archeologicznych prowadzonych na stan. 19a w Inowrocławiu w 1972 r.*, Kom. Arch., s. 269 - 274.
- Skrzypek I. 1978, *Z problematyki badań archeologicznych na Krajnie Złotowskiej*, Kosz. Stud. Mat. 2, s. 186 - 195.
- Ślaski K. 1978, *Uwagi o osadnictwie wiejskim na prawie rodzimym w XI - XIII wieku na Pomorzu Zachodnim*, Kw. HKM. 26, z. 3, s. 303 - 314.
- Sobociński M. 1978, *Material kostny zwierzęcy z obiektów wczesnośredniowiecznych i fozy średniowiecznej w Kruszwicy (Stanowisko 4a)*, Roczn. Akad. Roln. 103, Archeozoologia 4, s. 109 - 118.
- 1978a, *Szczątki zwierzęce z osady i grodziska wczesnośredniowiecznego w miejscowości Węgry*, Roczn. Akad. Roln. 103, Archeozoologia 4, s. 61 - 72.
- Strzelczyk J. 1978, *Nowa hipoteza o pochodzeniu Gotów*, St. Hist. Slavo-German. 7, 3 - 41.
- Suchodolski S. 1978, *Znaleziska monet jako źródło do badania kontaktów handlowych we wczesnym średniowieczu*, Acta Univ. Wratisl., Historia 30, s. 41 - 48.
- Swoboda W. 1978, Rec.: Dąbrowski Krzysztof, Nagrodzka-Majchrzyk Teresa, Tryjarski Edward, *Hunowie europejscy, Protobułgarzy, Hazarowie, Pieczyngowie*, Wrocław 1975, zam. w: Roczn. Hist. 44, s. 158 - 163.
- Szadkowska L. 1978, *Osada kultury przeworskiej z IV - V wieku na dnie jeziora Turawskiego*, Zesz. Nauk. WSP., Historia 15, s. 5 - 51.
- Szamałek K. 1977, *Późnorzymskie lampy gliniane z Odercy okr. Tolbuchin (Bulgaria)*, Archeologia 28, 1978, s. 125 - 133.
- Szydłowski J. 1977, *Zur Frage der Fremden Komponenten in der Dobrodzień-Gruppe (Problem składników obcych w grupie dobrodzieńskiej)*, Prz. Arch. 25, s. 97 - 134.
- Tysiąc lat Przemysła*, Zarys historyczny, Część pierwsza, Praca zbiorowa, Rzeszów 1976 (1978), ss. 524.
- Urbańczyk P. 1978, *O możliwościach zastosowania elektronicznych maszyn cyfrowych w archeologii*, Kw. HKM. 26, z. 4, s. 531 - 535.
- 1978a, *Geneza wczesnośredniowiecznych metalowych pochew broni białej ze stanowisk kultury pruskiej*, Prz. Arch. 26, s. 107 - 145.
- Wawrzykowska B. 1978, *Sprawozdanie z badań ratowniczych na stan. 7 w Trąglu, pow. Mogiłno*, Kom. Arch., s. 169 - 173.
- Wawrzykowska B., Grzeškowiak J. 1978, *Badania ratownicze na Górze Zamkowej w Dobrzyniu nad Wisłą, pow. Lipno*, Kom. Arch., s. 275 - 284.
- Wędzki A. 1977, Rec.: Zbigniew Radacki, *Średniowieczne zamki Pomorza Zachodniego*, Warszawa 1976, zam. w: Roczn. Nadn. 8, 1978, s. 131 - 135.
- Wielowiejski J. 1977, *Research on Roman Metal Vessels in the Last Thirty Years (1946 - 1975)*, Arch. Polona 18, 1978, s.
- Wiślański T. 1978, *Najdawniejsze dzieje ziemi Mogileńskiej (od pojawienia się człowieka aż do wczesnego średniowiecza)* w: *Studia z dziejów ziemi Mogileńskiej*, Poznań, s. 7 - 64.
- Wołgiewicz M. D. 1975, *Materiały do bibliografii archeologii polskiej Pomorza Zachodniego za rok 1974*, Mat. Zachpom. 21, 1978, s. 343 - 350.

- Woźniak Z. 1978, *A Sourvey of the Investigation of the Bronze and Iron Age Sites in Poland 1977*, Spr. Arch. 30, s. 263 - 269.
- Wyrozumski J. 1978, Rec.: Żaki Andrzej, *Archeologia Małopolski wczesnośrednio-wiecznej*, Wrocław 1974, zam. w: Stud. Hist. z. 4, s. 653 - 655.
- Zamki Środkowopolskie, Część I, *Biesiekiery, Lutomiernsk, „Dom Stary” w Łęczycy*, Praca zbiorowa pod redakcją T. Poklewskiego, Acta Arch. Lodz., (ŁTN) 26, 1977, ss. 122.
- Zeylandowa M. 1978, *Badania archeologiczne na wczesnośredniowiecznym grodzisku w Łądzie*, Roczn. Kon. 6, s. 135 - 149.
- Żak J. 1978, *Międzyrzecze środkowej Warty i górnej Noteci w pradziejach i początkach wczesnego średniowiecza*, Kron. Wlkp. 3 (16), s. 33 - 51.

REVUE DES TRAVAUX POLONAIS SUR LES PEUPLES SLAVES DE L'ANTI-
QUITE ET DU HAUT MOYEN ÂGE
PUBLICATIONS PARUES EN 1978 (AVEC SUPPLEMENT POUR L'ANNEE 1977)

par

MARIA PERZYŃSKA-HOLASOWA (Poznań)

Résumé

L'article contient la revue des publications récentes portant sur l'histoire la plus ancienne et la culture des Slaves sur le territoire de la Pologne. On y présente des ouvrages d'information donnant de brefs aperçus des résultats des fouilles archéologiques, des travaux consacrés aux méthodes scientifiques nouvelles et à l'histoire de différentes villes. On y a présenté également des publications de matériaux de la période antique et du haut moyen âge ainsi que des travaux consacrés à divers problèmes, tels que transformations de la culture, ethnogénèse de certaines tribus germaniques, modifications de peuplement, production artisanale, monnaie et échange. L'article est complété par une bibliographie établie dans l'ordre chronologique.